

Posudek na práci Martina Medvíďe *Liberální institut a jeho role v etablování neoliberalismu po roce 1989*

Martin Medvíď napsal práci na pozoruhodné téma. Mezi její základní klady patří práce s primárními zdroji. Za poněkud problematické pokládám uchopení tématu. Nejsem si jist, že prisma různých typů nového institucionalismu pomohlo skutečně obohatit autorovu perspektivu a provokovalo autora ke kladení stimulujících otázek (nejsem si ani jist zdůvodněním: „*V utvářejícím prostředí polistopadové politiky hledal institut cesty, jak se prosadit. Proto si myslím, že pohlížet na jeho vývoj optikou nového institucionalismu je nejvhodnější postup*“ – s. 12). Obávám se, že k závěru, že osobní kontakty a provázání se skupinou ekonomů, která prováděla ekonomickou reformu, bylo důležitější než jiné typy vlivu, by se autor dopracoval i bez nových institucionalismů. Za vážný problém pokládám absenci práce s klíčovými texty o neoliberalismu v osmdesátých a devadesátých letech 20. století, právě tak jako nedostatečně analytickou perspektivu pro práci s dobovými texty, které autor často prostě jen převypráví.

Velkou předností práce je přístup k ojedinělým pramenům. Autor tak pozoruhodně stopuje vývoj představ o Liberálním institutu na základě různých verzí stanov – od organizace, která bude školit vedoucí hospodářské pracovníky v odborných otázkách tržní ekonomiky po propagační organizaci šířící neoliberalní ideje. Někdy se zdá, že autor svou pramennou základnu poněkud domýšlí, když třeba popisuje oslavnou reportáž o založení Liberálního institutu (dále LI) v časopisu *Svět hospodářství*, dodává: „*Autor článku, Miroslav Zámečník, se pro myšlenky Liberálního institutu natolik nadchnul, že se později stal jeho členem*“ (s. 16). To je možné (až dojemné, každé dobré kázání potřebuje obráceného hříšníka, jak praví klasik), také je ale možné, že prostě už byl sympatizantem a účastníkem okruhu LI a právě proto o něm napsal oslavnou reportáž.

Někdy se zdá, že autor čte situaci počátku devadesátých let poněkud prezentisticky, to když např. na s. 18 hodnotí složení přednášejících na akcích LI a glosuje: „*Dominovali zde tak liberální akademici, kteří nedávali jiným expertům (například ze státní správy nebo soukromého sektoru) prostor pro prezentace svých názorů.*“ (s. 18). Není přitom vůbec jasné, že by v dané době byli ve státní správě nebo rodícím se soukromém sektoru „*experti*“ disponující typem znalostí, které by byly relevantní pro diskurz, jaký chtěl v českém prostředí rozvíjet Liberální institut.

Prameny přitom autora také poněkud omezují – není přitom ani jasné, zda pro svou nedostupnost, nebo proto, že nedostatečně vytěžil ty, které k dispozici měl. Na s. 18-20 autor charakterizuje produkci LI čistě tématicky a ještě jen na základě nejhrubšího rastru (zda jde o teoretické texty či reakce na konkrétní problémy transformačního procesu), takže se o jejich úrovni či obsahu mnoho nedozvíme. Až poněkud bizarní je skok, který autor udělá ve svém výkladu z roku 1991 do roku 1998 na s. 19, prostě proto, že v letech 1992-7 nevydal Liberální institut žádnou ročenku. Autor se sice naštěstí k rokům, jež přeskočil, v navazujícím textu opět vrátí, ale pocit jisté nezvládnutosti výkladu zůstává.

To je obecnějším problémem práce: značná závislost na citovaných zdrojích, nedostatečně rozvinutá schopnost formulovat vlastní autorskou pozici. Až krystalicky jasně se to projevuje na s. 26, kde autor reprodukuje Klausův projev k Friedmanovu čestnému doktorátu s tak detailní reprodukcí Klausových rétorických prostředků, že to odpovídá spíš citaci než parafrázi, aniž by bylo příliš jasné, k čemu ve výkladu slouží. Projevuje se to ale i ve spíše výčtových než analytických pasážích zabývajících se činností LI a poněkud trpících nedostatečným odstupem od dobově relevantních výčtů a neschopností formulovat vlastní autorskou pozici. Podobně na s. 26-30 autor vcelku detailně shrnuje myšlenky Tomáše Ježka, Roberta Holmana a Jána Pavlíka, aniž by bylo jasné, proč právě tito autoři a tyto texty, a především, jakému účelu slouží tak rozsáhlá shrnující prezentace, pokud není provedena s nějakým zobecňujícím či analytickým cílem. Slibný náznak analyticky vytěžitelného konfliktu nalezneme na s. 30-31, kde autor rekonstruuje vztah LI ke konzervativismu, který hájil Václav Klaus, zatímco přinejmenším některým členům LI byl patrně proti myslí. I zde ale zůstane v podstatě jen u shrnutí Klausova článku.

V důsledku nedostatečně rozvinuté schopnosti vlastní přesvědčivé interpretace a formulace závěrů tak autor také nedostatečně prokreslil základní informaci, již získal: tedy, že LI měl velká očekávání od ekonomické transformace, ale byl následně zklamán z jejího průběhu. To je skvělý základ pro skutečně pozoruhodnou

analýzu, která by byla cenným příspěvkem jak do debaty o tom, kde jsou prahy snesitelnosti a neakceptovatelnosti pro české neoliberální autory, tak i do diskuse o české ekonomické transformaci. K této analýze ale bohužel nedojde, důvody musí čtenář spíše hádat z autorových přehledových formulací nebo rekapitulovaných článků.

Autor vychází z teze, že „*Liberální institut se snažil prosazovat ideje, o kterých se nemohlo za komunistického režimu mluvit.*“ (s. 13). V zásadě to je jistě pravda, je ale škoda, že autor nezohlednil některé výzkumy o tom, kde o podobných myšlenkách skutečně nešlo a kde naopak aspoň částečně šlo mluvit (rozdíl veřejných médií a malých expertních kroužků) – ať už to jsou výzkumy Johanna Bockmann o kořenech neoliberalismu ve východoevropských expertních kruzích, nebo výzkumy Michala Kopečka a Václava Rameše o kontinuitách mezi diskurzem ekonomů pozdního socialismu a devadesátých let, text Petra Roubala o ODA či diplomovou práci Michaela Durčáka o Klausových seminářích v osmdesátých letech. Myslím, že práce s touto literaturou by pomohla kvalifikovat autorovo akceptování dobové rétoriky současníků o roku 1989 jako totálním přelomu. Jestliže se, jak autor píše, jasně a veřejně přihlásili pozdější zakladatelé LI k Hayekovi už 4. prosince 1989, někde se o něm jistě mluvit muselo. To autor ostatně připouští, ale až na s. 34-35, když probírá intelektuální kořeny privatizace; bohužel spíše povrchně a převážně na základě memoárové literatury, která je jistě důležitým zdrojem, ale za současného stavu poznání by už neměla být jediným.

Podobný problém má bohužel autor i tam, kde formuluje jeden z nejpozoruhodnějších postřehů své práce: „*Paradoxem transformace je, že liberálové žádali větší moc státu a ostře se vymezovali proti názorovým oponentům, protože tyto pravomoci měli umožnit ustanovení volného trhu a svobodné společnosti a pozdější zrušení těchto speciálních pravomocí.*“ (s. 34). Zde se pro změnu ukazuje značná meze spočívající v absenci práce s literaturou věnující se kontextu liberalismu a neoliberalismu daného období ve světě. Aby totiž autor mohl daný cenný postřeh rozvíjet, musel by znát práce Quinna Slobodiana a dalších, které ukazují, že právě toto byla charakteristika neoliberalismu globálně.

Je mimochodem zajímavé, že slovo „neoliberalismus“ se objevuje v názvu a abstraktu práce, ale v samotném jejím textu pouze jednou, na konci úvodu na s. 7: „*Liberální institut svojí ideologii nazývá klasickým liberalismem nebo pouze liberalismem. Dnes by ji politologové nazvali neoliberalismem, případně až libertarianismem. (...) Pro potřeby mé práce používám pojmosloví, které se vyskytuje v tehdejších pracích Liberálního institutu. Tedy liberalismus nebo klasický liberalismus.*“ To je legitimní autorská volba, byť není ušetřena problémů (liberalismus je mnohem širší pojem a „klasický liberalismus“ zase aktérským nárokováním kontinuity s liberalismem 19. století, tedy ideologickou operací, kterou tu autor svou akceptací reprodukuje). Autor tu bohužel terminologickou a konceptuální debatu nezačíná, ale končí. Skutečně podstatné je ovšem to, že Liberální institut působil v mezinárodním kontextu, o němž existuje vcelku rozsáhlá odborná debata, která jej obvykle rozeznává pod názvem „neoliberalismus“ a kterou autor v podstatě ignoruje.

Práce je psaná vcelku dobrou češtinou, občas rušenou chybami typu špatného užití přivlastňovacího zájmena v předposlední větě na s. 7, „Klausovy“ na s. 36 apod.

Komise může v závislosti na průběhu obhajoby buď ocenit práci s původními prameny a hodnotit práci známkou *velmi dobře*, nebo naopak položit důraz na absenci práce s významným segmentem relevantní odborné literatury a slabou analytickou práci s primárními texty a hodnotit práci známkou *dobře*.